

Dlouhodobý rozvoj a uplatnění psychologie

b/ Psychologické zákonitosti utváření a rozvoje osobnosti člověka. Struktura a /prognostická studie/ tvorby utvářející osobnosti. Osobnost jako součást sociální skupiny resp. kolektiva. Psychologické zákonitosti utváření a rozvoje osobnosti.

Pro zpracování prognostické studie bylo zasláno jako příloha dopisu akademika J. Římana "Zadání úkolů pro II. etapu prognostických prací v období dlouhodobého rozvoje a uplatnění vědy", čj. 16.154/SOV-III/85 ze dne 17.12.1985. V zadání je uvedena osnova, podle níž byla zpracována tato prognostická studie pro psychologii.

A. Prognóza hlavních směrů rozvoje psychologie a jejího perspektivního přínosu k realizaci vybraných úkolů vědeckotechnického, ekonomického a sociálního rozvoje

1. Identifikace nepokročilejších trendů a horizontů světové psychologie

V lidské společnosti a pro její existenci má základní a rozhodující význam společná činnost. Jejím subjektem je osobnost člověka organizovaného v různých sociálních útvech. Jeho činnost je subjektivně a objektivně řízena. Objektivní řízení především představuje specifickou formu pracovní činnosti jeho subjektu. Činnost člověka probíhá vždy v určitém prostředí, určitých podmínkách. K jejímu vykonávání musí být připraven a motivován. Předpokladem aktivní, tvůrčí existence člověka je odpovídající úroveň jeho zdravotního stavu. Z těchto skutečností vyplývají základní tématické okruhy, kterým je v psychologii věnována pozornost.

Jsou to:

- a/ Psychologické zákonitosti činnosti a zejména potom společné činnosti. Jedná se o psychologickou podstatu a obsah činnosti. Dále je nutné uvažovat činnost jako zdroj psych. poznání /v rovině metodologické/. Dále jsou to problémy působení činnosti na rozvoj psychiky, vědomí a osobnosti člověka. Psychologické zákonitosti vztahů mezi lidmi v nejširším smyslu podmíněných společnou činností. Psychologické zákonitosti odrazu činnosti v psychice a vědomí člověka. Psychologické zákonitosti subjektivního řízení činnosti člověka apod.

- b/ Psychologické stránky, vlastnosti, znaky osobnosti člověka.
Struktura a dynamika osobnosti. Faktory utvářející osobnost. Osobnost jako součást sociální skupiny resp. kolektivu. Psychologické zákonitosti utváření a rozvoje osobnosti. Návaznosti psychologického pojetí osobnosti na pojetí jiných věd o člověku a společnosti apod. Působení fyzických a sociálních podmínek na osobnost. Její utváření v činnosti.
- c/ Psychologické zákonitosti formování a rozvoje sociálních útvarů.
Zejména se jedná o skupiny, a to jak primární, tak i sekundární. Závažné je problematika pracovních skupin a zákonitostí jejich přechodu v pracovní kolektivy. Sociální styk, sociální vztahy, komunikace, interakce, kooperace apod. 20. listopadu 1955.
- d/ Psychologické zákonitosti subjektivního řízení. Jedná se o všechny psychologické mechanismy, způsoby a formy, kterými sám člověk organizuje, usměrňuje, řídí, zaměřuje apod. svoji činnost, své jednání, svůj vztah k podmínkám své existence. Zejména se v této souvislosti jedná o poznávání, prožívání, hodnotové zaměření člověka a o jeho motivaci. Dále je nutné věnovat pozornost sebereflexi, sebepoznání a jejich aktivní roli v subjektivním řízení činnosti.
- e/ Psychologické zákonitosti objektivního řízení v jeho pojetí jako specifické formy činnosti. Tím, tato problematika, se přepíná s problematikou uváděnou subit. vojenská psychologie;
- f/ Psychologické problémy pracovních a životních podmínek člověka.
Především se jedná o úpravu pracovních podmínek. Konkrétně o řešení otázek úpravy pracoviště, pracovních prostředků, strojů, příslušenství apod. Je nutné uvažovat i mimopracovní prostředí v rodině, společenských a kulturních zařízeních apod. Dále sem patří i ekologické problémy.
- g/ Psychologické zákonitosti přípravy člověka pro život a práci.
V této souvislosti jde zejména o psychologické otázky výchovy a vzdělávání. Profesionální příprava člověka a její vztah k řízení všestranného, harmonického rozvoje osobnosti. Otázky podstaty, předobsehu, forem a metod této přípravy z psychologického hlediska.
- h/ Psychologická problematika zdraví člověka. Podmíněnost zdravotního stavu člověka jeho psychikou a osobností. Odolnost člověka vůči zátěži. Psychologické problémy zdravotní péče.

2. Obecní poznání čs. psychologie ve světě v rámci AVP

3. Čs. psychologie dosáhla řadu významných dílčích výsledků.

Psychologické přístupy v gerontologii. Psychologická diagnostika duševního zdraví. Účast psychologie v terapii, činnost člověka v hraničních situacích a v psychicko-poznávací deprivaci a pod. směru spolupráce s psychologickými pracovišti SSSR a dalších socialistických zemí.

Uvedeným tématům v psychologii odpovídá i rozvoj jejich speciálních disciplin. Jsou vyjádřením nových směrů v psychologii, jak jsou uváděny v dokumentu "Novšie směry v psychologii a potrebe ich rozvíjania v SSR /ČSSR/", který byl předložen k projednání na 30. zasedání Předsednictva SAV dne 20. listopadu 1985. Jako disciplíny a oblasti psychologie, kterým je nutné v dalším rozvoji čs. psychologie věnovat zvláštní pozornost, jsou zde uvedeny: biodromální psychologie, dopravní psychologie, ekologická psychologie, ekonomická psychologie, farmakopsychologie, gerontopsychologie, klinická psychologie, kognitivní psychologie, kosmická psychologie, matematická psychologie, neuropsychologie, poradenská psychologie, patopsychologie, politická psychologie, právní psychologie, psycholingvistika, psychologie architektury, psychologie osobnosti, psychologie propagandy, psychologie řízení, psychologie sportu, psychologie tvořivosti, psychologie vědy, sociální psychologie práce, školní psychologie, vojenská psychologie; aktivní sociální učení, chronopsychofyzilogické bádání, interakce párových funkcí, kognitivní styly, personální psychologie, psychologie sociálního styku, psychosomatika, psychoterapie, umělá a přirozená inteligence, psychodiagnostika.

Podrobnější charakteristika uvedených disciplin a oblastí tvoří přílohu citovaného dokumentu.

Závažný psychologický problém představuje formování a utváření psychologického poznatkového systému. V tomto směru rozvoje psychologie je značným nebezpečím jeho extenzita, která prohlubuje tendence k nežádoucí desintegraci psychologie. Tomu lze předcházet především vytvářením jednotné teoreticko-metodologické koncepce psychologické vědy, která by současně byla základním východiskem užití psychologie v praxi.

2. Ocenění postavení čs. psychologie ve světě v rámci RVHP

Procesu

Čs. psychologie dosáhla řadu významných dílčích výsledků.

Mnohé z nich jsou známy i v zahraničí. Nevyznačuje se ale zásadními objevy celosvětového významu. Je stále ještě ve stadiu teoretického, metodologického a aplikačního konstituování na světónázorových, filosofických základech marxismu-leninismu. Významná je v tomto směru spolupráce s psychologickými pracovišti SSSR a dalších socialistických zemí.

3. Výběr optimálních vědeckých směrů z hlediska jejich využití v čs. výrobě a v dalších oblastech společenské praxe

Problematika, které je předmětem psychologie, prostupuje všechny oblasti života člověka, je nedílnou součástí jeho společenského bytí a vědomí. Mělo by tedy docházet k jejímu komplexnímu rozvoji a uplatnění v celé této šíři a hloubce jejího významu. Především je ale nutné sledovat rozvoj psychologie v následujících směrech:

- a/ Teoretické a metodologické otázky marxisticko-leninské psychologie /kritika nemarxistických psychologických teorií, psychické procesy v kategoriálním systému marxisticko-leninské psychologie, modelování v psychologické metodologii, metody v psychologii/
- b/ Teoretické a experimentální otázky psychického vývoje /determinanty psychického vývoje, psychický vývoj a utváření osobnosti dětí a dospívající mládeže/
- c/ Rozvoj osobnosti jako integrovaného systému v podmínkách aktivní společenské činnosti
- d/ Kognitivní regulace činnosti
- e/ Řízení sociálních procesů v psychologické teorii a metodologii
- f/ Rozvoj tvůrčích sil socialistického člověka /řízený rozvoj tvořivosti, rozvoj schopností a talentu, psychologické otázky tělesné kultury, psychologické otázky duchovní kultury/
- g/ Psychologické problémy hospodářského a sociálního rozvoje
- h/ Psychologické otázky vývoje a utváření socialistického společenského vědomí
- i/ Psychologické otázky péče o zdraví lidu
- j/ Pedagogicko-psychologické podmínky účinného odhalování a využití potencialit rozvoje osobnosti ve výchovně vzdělávacím procesu
- k/ Psychologické otázky obrany státu

4. Perspektivy rozvoje psychologie v podmínkách mezinárodní integrace. Navrhované proporce mezi vlastním výzkumem, společným výzkumem RVHP, sledovatelským výzkumem a nákupem vědeckých informací v domácí psychologické teorii a metodologii. Spolu s tím je však nutná intenzivní pozornost věnovat budování aplikovaného

Jako profilující problematika perspektivního vývoje čs. psychologie se jeví psychologické zákonitosti činnosti subjektu výstavby rozvinuté socialistické společnosti /zákonitosti a principy myšlení, jednání a prožívání lidí ve vztahu k hlavním politickým, ideologickým a ekonomickým problémům současné etapy rozvoje naší společnosti, psychologické předpoklady dalšího rozvoje socialistického společenského vědomí a společensky žádoucího jednání lidí, rozvoj osobnosti člověka jako aktivního člena socialistické společnosti, řízení sociálních procesů, bezpečnost a obrana socialistické vlasti, rozvoj tvořivých sil člověka, péče o zdraví lidu/.

Mezinárodní spolupráce bude v těchto směrech rozvoje naší psychologie zastoupena v menším rozsahu. Ve společném výzkumu v rámci RVHP musí být řešena problematika následujících psychologických tématických oblastí: psychologickými pracovišti zejména socialistickými

a/ Teoreticko-metodologická koncepce psychologie

b/ Vzájemný vztah psychologie a praxe

c/ Psychologický poznatkový systém především reprezentovaný rozvojem jednotlivých psychologických disciplín.

Nákup vědeckých informací přichází v úvahu především ze socialistických zemí. Je potřebí vytvořit společné dokumentační centrum vědeckých informací ze socialistických zemí a zajistit moderní informační média. Pro celkovou orientaci a úroveň světové psychologie je však nutné v určité míře počítat i s nákupem vědeckých informací z kapitalistických zemí.

Psychologie se postupně bude stávat jednou ze základních sil

5. Základní materiálně technické, finanční, kooperační a kádrové nároky na osvojení navržených směrů

Pro zajištění plánovaných úkolů je nutné organizačně, kádrově i materiálně posílit vědeckou základnu, pracoviště aplikovaného výzkumu a odborná psychologická pracoviště organizací různých oblastí společenské praxe. Je nezbytná výstavba centrálních psychologických

pracovišť s celostátní, republikovou i krajskou působností, která by překonávala rámeč jednotlivých resortů. Je nutné plánovat výstavbu laboratoří pro základní experimentální výzkum v oblasti psychologické teorie a metodologie. Spolu s tím je však nutné intenzivní pozornost věnovat budování aplikovaného výzkumu, a to zejména v rovině programově metodické, koordinačně řídicí a kádrové. Závažné je i to, aby byly vytvářeny potřebné podmínky pro přípravu a rozvoj metod ovlivňování činnosti, osobnosti, jednání a prožívání lidí /např. intervenční metody aj./. Mimořádnou pozornost je nutné věnovat obsahovému, metodologickému, technickému, organizačnímu, normativně předpisovému a kádrovému zajištění psychologické diagnostiky. S tím souvisí i nutnost určité koncentrace diagnostické práce. Dále musí být vytvářeny organizační předpoklady pro týmovou spolupráci a realizaci interdisciplinárního přístupu v psychologii. Zejména je nutné plánovat pomoc vývojových pracovníků pro budování laboratoří, počítačových odborníků pro uplatnění výpočetní techniky a počítačů v psychologii. S tím souvisí nutnost prohlubování spolupráce se zahraničními psychologickými pracovišti zejména socialistických zemí.

B. Stanovisko k hlavním problémům uplatnění psychologie ve výrobě a ostatních sférách společenské praxe a k sociálním důsledkům vybraných vědeckých směrů

1. Změny v postavení a funkcích vědy v současné etapě vědeckotechnické revoluce a při intenzifikaci hospodářského a sociálního rozvoje

Psychologie se postupně bude stávat jednou ze základních sil hospodářského a sociálního rozvoje společnosti. Předpokladem k tomu je ale její integrace s ostatními vědami a plné respektování požadavků společenské praxe. Tyto změny ve společenském postavení psychologie se musí projevit i tím, že tato věda, podobně jako jiné vědy, se stane nedílnou součástí přípravy člověka pro život a práci. Na základě toho mj. bude člověk schopen sám usměrňovat a ovlivňovat své subjektivní řízení.

2. Nástin základních důsledků praktické realizace vybraných směrů
/v hospodářské, sociálně politické a ideologické oblasti, život-
ního způsobu, ekologii apod./

Důsledky realizace úkolu dalšího rozvoje psychologie lze sledovat především v těchto směrech:

1/ Hospodářský a sociální rozvoj:

Lze předpokládat, že budou i nadále stoupat nároky na lidského činitele ve výrobě, produktivité práce a zejména v řízení výroby, společenských procesů i vztahů. Psychologie musí přinést nové vědecké poznatky o tvorbě a optimalizaci pracovních kolektivů a pracovního prostředí, vedení a motivování lidí, organizaci práce, efektivitě, rozvoji tvořivosti, o učení a osvojování si nové techniky i dlouhodobého uchování psychické a fyzické výkonnosti, psychické integrity, schopnosti řešit náročné úkoly.

2/ Prohlubování socialistické demokracie:

Bude se prohlubovat aktivní účast pracujících na výstavbě socialistické společnosti. To předpokládá systematickou výchovu a rozvíjení všestranné osobnosti, schopné hodnotit potřeby společnosti, vidět její perspektivy a předvídat další její vývoj. Nároky budou kladeny zejména na morální vlastnosti, autoregulaci i kognitivní schopnosti. Psychologie vývojová, pedagogická i sociální může přispět poznatky, kterých bude využito ve výchově společensky aktivní osobnosti.

3/ Rozpory mezi socialistickou a kapitalistickou soustavou:

Rozpory třídně rozděleného světa a nutnost boje s nepřátelskou ideologií dávají úkoly i pro psychologii. Psychologie musí poskytnout vědecky fundované podklady pro účinnou ideově-výchovnou práci, zvyšování působení politické propagandy, pro utváření vědeckého světového názoru, při tvorbě a rozvíjení socialistického způsobu života. Musí ukázat, jakým způsobem od dětství pěstovat smysl pro kolektiv, potřeby společnosti, jak vytvářet systém hodnot, který odlišuje osobnost člověka žijícího v socialismu od příslušníka konzumní kapitalistické společnosti. Dalším úkolem je pomoc v tvorbě a rozvíjení životního stylu, trávení volného času, sebevýchově a celoživotního rozvíjení vlastních tvůrčích schopností.

4/ Ekologické podmínky:

Aktivní působení člověka na životní prostředí může pozitivně, ale i negativně ovlivnit život současné populace i příštích generací. Člověk se na jedné straně vylučuje z přírody, avšak na druhé straně je na ni biologicky vázán. Problémy rovnováhy ekosystému, optimalizace životních podmínek, specifická ekologie socialistické společnosti se jako závažný teoretický i praktický problém týká i psychologie. Psychologie má získat další data o tom, jak fyzikální stimulace ovlivňuje dlouhodobou i krátkodobou výkonnost člověka, jaké prostředky volit proti negativnímu působení některých faktorů vnějšího prostředí a jak optimalizovat životní prostředí pro jedince tak, aby bylo zabezpečeno jeho psychické i fyzické zdraví. Úkoly, které bude řešit i psychologie, je např. to, jak bude možné zlepšovat genetický potenciál, cílevědomě regulovat optimální počet členů společnosti, /výchovu a plánovaných rodičovství/. Otázky životního cyklu atd.

3. Cesty ke společenské účinnosti psychologie

a/ Problémy a cesty integrace vědy a výroby ve vybraných směrech; cesty k prohloubení spolupráce základního a aplikovaného výzkumu /optimální proporce mezi základním a aplikovaným výzkumem/

Všechny požadavky společenské praxe na urychlené uplatnění psychologických poznatků a metod v řízení sociálního, ekonomického a vědeckotechnického rozvoje socialistické společnosti představují pro psychologii zcela nové problémy, jejichž řešení je na počátku. V rovině teoretické musí být rozpracován a uplatňován princip činnosti a sociální zprostředkovanosti a sociální determinace psychických procesů, stavů a jevů. V rovině metodologické musí být využit přínos historického materialismu. V konkrétní hospodářské praxi to znamená, že se musí především pozornost věnovat psychologické problematice sociálních procesů v pracovních kolektivech, jejich řízení a uplatnění metodických principů sociální analýzy.

subjekt je součástí a podmínkou objektu. Součástí by ale bylo
nečinné působení, ovlivňování a řízení sociálních procesů a jevů
bez poznání jejich subjektivní podmíněnosti.

b/ Cesty dokonalějšího využití psychologie při rozvoji vzdělání a kultury a při posilování jejího světonázorového působení

Zobecněné psychologické poznání se stává součástí filosofického myšlení, ideologie určité společnosti. Tím působí na její život, ovlivňuje a usměrňuje myšlení a jednání lidí, stává se součástí společenského vědomí. I proto je nutné v psychologii na prvním místě věnovat pozornost rozvíjení a prohlubování jejího marxisticko-leninského filosofického základu, kritice a přehodnocování buržoazních psychologických teorií tak, aby se psychologie dostala na skutečně vědecké základy a mohla se účinně angažovat v působení na další rozvoj socialistické společnosti.

c/ Zvýšení účinnosti psychologie při řízení společenských procesů

Předmět psychologie - psychika - je nejen sociálně determinován, ale je determinován i biologicky. Tím je dáno její zvláštní postavení ve společenských vědách. Sociální determinací svého předmětu plně patří do společenských věd, ale současně biologickou determinací je spojena s vědami přírodovědnými. Proto psychologie ve svém zařazení do společenských věd propojuje poznávání zákonitostí jejich předmětu s přístupy a hledisky přírodovědnými. Tím také napomáhá vytvářet poznatkové a metodologické předpoklady pro chápání společenských jevů - procesů v jejich širších dialekticko-materialistických světonázorových souvislostech. K hlubšímu poznání zákonitostí sociálních jevů a procesů napomáhá psychologie zkoumáním a odhalováním podstaty jejich psychické podmíněnosti konkretizované v psychice regulaci činnosti, které jako společná pracovní činnost vede ke vzniku všech sociálních jevů a procesů. Současně však přínosem psychologie pro společensko-vědní poznání je i poznání zákonitostí odrazu společenského bytí ve vědomí člověka a jeho působení na utváření a rozvoj psychiky. Postavení psychologie ve společenských vědách je dáno především tím, že postihuje a zkoumá subjektivní stránku společenských jevů a procesů objektivizovanou zejména ve výsledcích společné pracovní činnosti. Bez spojení se společenskými vědami by psychologie nepřekonala rozpornost danou jejím předmětem, kdy poznávající subjekt je současně i poznávaným objektem. Současně by ale bylo neúčinné působení, ovlivňování a řízení sociálních procesů a jevů bez poznání jejich subjektivní podmíněnosti. *studijní opod. /*

d/ Posílení vlivu psychologie na přeměny obsahu práce

S rozvojem socialistické společnosti bude vzrůstat význam společné činnosti probíhající v sociálních podmínkách pracovních kolektivů. Spolu s tím další směr přeměn obsahu práce bude souviset s uplatňováním psychologického poznání subjektivního řízení činnosti člověka. Práce ve vědě musí získat pracovní kolektiv.

C. Prognóza organizace, řízení, materiálního a informačního zabezpečení psychologie vzhledem ke světovým trendům a domácím podmínkám

základních cest v tomto směru je zapojení vědeckých pracovníků i do přípravy realizace výsledků výzkumu a jejich prů-

1. Cesty ke zdokonalení organizace, plánování a řízení vědecko-výzkumné práce

4. Prohloubení spolupráce s dalšími obory přírodních, technic-

tvorba otevřených pracovních týmů k řešení tématicky vyhraněné psychologické problematiky. Průběžná spolupráce s představiteli společenské praxe. Vytváření podmínek pro poloprovozní ověřování výsledků psychologického výzkumu. Vytvoření podmínek pro interdisciplinární spolupráci. Organizační propojení mezi teoretickými a aplikovanými psychologickými pracovišti. nutná

2. Problémy materiálního technického a informačního vybavení vědecké

práce v praxi. Všeobecně platné psychologické poznatky se musí ve v. Současná nízká úroveň těchto podmínek vážně snižuje odbornou činnost v oboru psychologie ve všech jejích směrech. Je nutné v tomto směru alespoň dosáhnout světové průměrné úrovně.

3. Úroveň vědeckých kádrů a cesty její zvyšování

Pro plnění úkolů dlouhodobého rozvoje a uplatnění psychologie je nutné zpracovat jeho organizační program, ve kterém by

Vzhledem k náročným úkolům dalšího rozvoje psychologie je nutná obsahová i metodická přestavba psychologického vysokoškolského vzdělání. Spolu s tím je nutné věnovat pozornost výběru budoucích psychologických kádrů. Dale je nutné vybudovat systém dalšího vzdělávání psychologů /vědecká příprava, postgraduální práce, atestace, postgraduální studium apod./.

4. Prohloubení principu odměňování podle práce ve vědě

Je potřebí vytvořit systém objektivních kritérií pro průběžné hodnocení práce ve vědě a výzkumu. Tomu by měly odpovídat i metody dalšího hodnocení. Závažnou a rozhodující úlohu v rozhodování a odměňování práce ve vědě musí získat pracovní kolektiv.

5. Cesty ke zvyšování úrovně motivace a tvořivosti vědecké práce

Jednou ze základních cest v tomto směru je zapojení vědeckých pracovníků i do přípravy realizace výsledků výzkumu a jejich průběžné informování o jejich uplatnění v praxi.

6. Prohloubení spolupráce s dalšími obory přírodních, technických a společenských věd. Tendence multidisciplinárního a interdisciplinárního výzkumu v psychologii

Pro plnění závažných společenských úkolů musí psychologie překročit úzce oborové hranice. K tomu je nutné vytvářet podmínky již v programech odborné psychologické činnosti. Je nutné plánovat spolupráci se specialisty jiných vědních oborů. Závažná je tato spolupráce zejména při realizaci výsledků vědecké práce v praxi. Všeobecně platné psychologické poznatky se musí ve větší míře než dosud stát součástí celospolečenského informačního skladu. Významným předpokladem interdisciplinární spolupráce je zlepšení dokumentační orientační práce v psychologii.

Pro plnění úkolů dlouhodobého rozvoje a uplatnění psychologie je nutné zpracovat jeho realizační program, ve kterém by byly využity závěry prognostických analýz a studií zpracovaných v poslední době, např. náměty uvedené v již citovaném dokumentu člena korespondenta D. Kováče.